

Németh István

Az áldozat

(Anekdotikus esszé-novella)

Mégiscsak van abban valami, amit tudós koponyák állítanak – történészek stb. –, miszerint a háborúban a civil lakosság szenved a legtöbbet. Sőt közülük kerül ki, hogy úgy mondjuk, a legszámosabb áldozat. Ennek alátámasztására elegendő a legutóbbi, Isten tudja már hányadik, balkáni háború. Földönfutóvá tette a fél országot.

Anekdotikus esszé-novellánk nem a még mindig befejezetlen balkáni háborúval foglalkozik – ez a háború talán sohasem fejeződik be –, hanem a másodiknak nevezett világháború egy jelentéktelen, már-már banálisnak mondható epizódjával.

Mielőtt azonban rátérnénk tulajdonképpen mondanivalónkra, illendőnek tartjuk megmagyarázni írásművünk, vagy ha úgy tetszik: szövegünk alcímét. Bár amit úgy kell megmagyarázni, attól az olvasó – ha egyáltalán létezik még ez a csodabogár – fintorog. Különösen, ha művészi alkotásról van szó. Márpedig a most születő annak az igényével készül.

Tehát: *anekdota* görög-latin eredetű szó, magyarul rövid tréfás történet, adoma (már ez is arra kötelez bennünket, hogy rövidre fogjuk történetünket, s erre itt ígéretet is teszünk); *anekdotikus* esetünkben az anekdotára jellemző stílus (ezúttal arra, hogy mi a stílus, nem térünk ki, csupán annyit állapítunk meg, hogy a stílus maga az ember); *esszé*: francia-angol eredetű szó, magyarán egyéni hangvételű, művészi megírt tanulmány, és végül a *novella*: latin szó, többek között, esetünkben, kisebb elbeszélés.

Fenti bekezdésünket nem azért rögzítettük, mintha kételkednénk feltételezett olvasónk irodalmi tájékozottságában, nagyon is bízunk benne, de nem szeretnénk zsákbamacskát árulni, amit megannyi mai írásmű kínál. Ne bíbelődjön velünk a szövegelemző, még mielőtt kitalálná, eláruljuk neki, valamint az említett feltételezett olvasónak, hogy itt egy anekdotikus esszé-novellát tartanak a kezükben.

Orosz Böske – mert róla van szó – virágzó korban egy igen szemrevaló, határozottan kíváncsi, formás, tömött, faros-bögyös teremtés volt, aki bizony nem ijedt meg a saját árnyékától, még kevésbé a legények tekintetétől, erre az utóbbira fölöttébb büszke volt, de melyik valamire való hajadon szégyenlő volt, ha megakad rajta a férfiszem. Ma ez fordítva történik: a lányok fikszirozzák a férfiakat, az udvarlásban a hajadonok a kezdeményezők, aminek hosszú távon végzetes következményei lehetnek. Puhány, akaratgyenge, erélytelen nyim-nyám apákkal népesül be a föld, szemben a kemény, rámenős, erélyes anyákkal, akik boldogan rúgják föl alapvető hivatásukat, ha mindjárt egy tál lencséért vagy akár egy gyalázatos bérmunkáért is.

Orosz Böske még tetőtől-talpig, minden porcikájában, minden mozdulatában az volt, aminek a természet szánta – izzig-vérig nő. S amikor megérezte, hogy csakugyan azzá érett – nézd csak, a kis Bözsike már kész nő! – nem is rejtette ezt véka alá. Pedig faluhelyen, ahol Orosz Böske felcseperedett, s ahonnan haláláig ki se mozdult, különösen vigyázni kellett az úgynevezett legfőbb női erényre.

Hát aztán mire ideértek a kozákok a nagy orosz sztyeppékről, a mi Böskénk úgy kinyílott, mint a pünkösdi rózsza. Akkorára már minden ujára jutott tíz legény. Jutott volna, ha Böske olyannyira adakozó lett volna. Csakhogy nagyon megválogatta ám, kit fogad a kegyeibe, kit ajándékoz meg a bájaival. Ahogy azt Tiszaalsón mondták: Böske nagyon válogatos volt. Meg is tehette, hiszen a híre már eljutott a környékbeli falvak határain túlra is, epedeztek érte a legények. Nem is bírt magával az a kevés, aki a rózsaszál közelébe férkőzhetett.

A keringő szöbeszéd ellenére Böske nem tartozott az úgynevezett rossz lányok közé. Ezt csak az irigy nyelvek terjesztették róla. Igaz, akkor még a szentek közé se tartozott. Márcsak az igencsak fölűgött nyelve miatt sem. Bizony ki merte kurjongatni, s nemcsak lakodalmi vigalmakkor ama pajzán dalocskákat, amelyek illusztrálására hadd álljon itt a legjellemzőbb: „Izeg-mozog a farom, annak adom, akinek én akarom!”

Hogy valójában kinek adta, s adta-e egyáltalán valakinek a kozákok beözönléséig, máig homály fedi. Meglehet, hogy az ilyen pletykákat a falu irigy legényei és úgyszintén irigy menyecskei terjesztették róla, azok, akik a közelébe se férkőzhettek, vagy azok a lányok, akik szemrevalóságban, tartásban Böske nyomába se léphettek. Volt ahogy volt, az viszont kétségtelen, hogy Orosz Böske szájának, a róla terjesztett „jőhírének”, parázsló, ellenállhatatlan kíváncsiságának áldozata lett. Valójában a háborúnak. Szülőfalujában ennek a háborúnak ő volt az egyetlen civil áldozata.

Beözönltek hát Tiszaalsóra is a kozákok, akik ebben a minőségükben inkább hasonlítottak ázsiai hordákra, mint a második világháború legdicsőbb hadseregének katonáira. Hírük megelőzte őket. Azt ugyan senki se hitte el róluk még Tiszaalsón sem, hogy szarvak van, de hogy a nőket, ha elcsípi őket, kíméletlenül maguk alá gyűrik, mindenki elhitte.

S most egy bekezdés erejéig, ha már anekdotázó kedvünkben vagyunk, ugorjunk picinykét előre az időben, amikor már a nagy háború befejeződött, s Pannónia kozák helytartója a daliásnak ugyan nem mondható, ám tökéletesen tar koponyája miatt Borzasnak tisztelt kényura lett. A letiport és földig megalázott tartományban akadt egy vakmerő kun, aki egy adódó alkalommal Borzasnak a szemére vetette, minő gyalázatos dolgokat vittek végbe a részeg kozákok a tartomány nőnemű alattvalói között. Hellyel-közzel még éltes anyókákat is megbecstelenítettek. – Na és? – válaszolt erre hideg fejjel Pannónia új helytartója, majd a vakmerő kun megnyugtatására még hozzátette: – Ez legföllebb háromezer valahányszáz nő. Föltéve, ha minden pannón településen hős felszabadítóink megöleltek egyet. Legyenek rá büszkék mindazok a nők, akik részesülhettek ebben a különös kegyben!

Lássunk ezek után háromezer valahányszáz kozák kegyekben részesített nő közül egy konkrétat, Orosz Böskét Tiszaalsóról, anekdotikus esszé-novellánk hőseit, aki a történetünk után megháborodott, vagy csak úgy tett, mintha megháborodott volna, mert a hátralévő hatvanégy évét teljes visszavonultságban élte le szülőfalujában, úgy is mondhatnánk, hogy szent remeteként, de ez már egy másik történet, amit, ha futja erőnkől, nem anekdotikus esszé-novellában fogunk megírni, hanem egy drámai elbeszélés formájában, jöllehet jelenlegi írásművünk is tartalmaz fájdalmasan drámai elemeket, annak ellenére, hogy az anekdotikus hangvétel nem nagyon tűri a komor színeket, de ki törődik manapság az ilyesmivel.

Orosz Böskékéé portájára egyszerre tíz kozák rontott be. A katonák valóban berontottak a házba. Mintha dárídóba érkeztek vagy onnan jöttek volna. Kapatosak voltak, brutálisan féktelenek. Szemtanú ugyan nem volt, mert azon a szörnyű délutánon Orosz Böske egyedül tartózkodott otthon, de a faluban mindenki megtapasztalta, hogy az orosz katonák, akik között mongolok és tatárok is akadtak, vérfagyasztó közvetlenséggel mutatkoztak be a megrémült lakosságnak. Elsősorban a nőknek.

Nem sokat teketóriáztak; miután a nyitott pitvarajtóban megpillantották Orosz Böskét és arról is meggyőződtek, hogy rajta kívül senki sincs a házban – nem mintha túlságosan zavarta volna őket mások jelenléte, sok lányt, menyecskét, asszonyt az apa, az anya, a

gyermeke, a fivére, a férje szeme láttára becstelenítettek meg – azonnal akcióba lendültek. A halálra rémült lányt lefogták, vastag röhögések közepette a ruháját letépték róla és szép sorjában, egyenként nekiestek.

Hiába könyörgött, rimánkodott, rugdalózott és harapott, ezáltal csak méginkább szította a kozákok harci kedvét. Ne bántsatok, nyöszörögte, én is Orosz vagyok!

Honnan tudja ezt az esszé-novella írója, amikor nem volt jelen, de senki más sem Tiszaalsóróról? És leszögezte fennebb, hogy az égbekiáltó esemény után Orosz Böske megtébolyodott, a faluban hatvannégy éven át senkivel sem érintkezett, teljes visszavonultságban élt, már-már szentként. Annak a szörnyű délutánnak a borzalmait senki emberfia előtt nem tárta fel, így az esszé-novella írója előtt sem.

Ennek ellenére az író mégis tud valamit. Titkokat tud, s ezeket itt-ott kibeszéli magából, vagy inkább csak megsejteti.

Mindenesetre tény-való, hogy Orosz Bösken, az alig tizennyolc éves tisztaalsói hajadonon ezerkilencszáznegyvennégy őszén, annak a napnak a délutánján, amikor a falut megszállta a Vörös Hadsereg, alig egy óra leforgása alatt tíz félrészeg kozák gázolt át. S miután a tizedik, az utolsó is az áldozat félholt, a saját verejtékében és a haramiák piszkában vergődő testébe lihegte, hörögte a mocskát, föltápáskodva onnan, kiméletesen, már-már gyengéden, belerúgott a lányba, undorodva megkérdezte tőle:

– No, *harasó*?

Mire Orosz Böske, a Tiszaalsón máig élő anekdota szerint fátyolos hangon, ahogyan ezt az előadók enyhe csúfolódással minduntalan érzékeltették, ezt válaszolta:

– Nem *haragszom*, csak egy kicsit sok volt.

Ki hallotta, amikor senki a tisztaalsóiak közül nem volt jelen? És ki látta a bemocskolt teste felett a röhögő, büszke katonákat? És mégis mindenki úgy adta tovább a történetet, mintha szem- és fültanúként ott lett volna.

Ne firtassuk, ki látta. A befalazott Kőműves Kelemennét se látta emberszem. Jajgatását nem hallotta emberfűl. És Kádár Kata könnyeit se látta senki. Nem látta senki és keserves könnyeit mégis anyian hullatták, hullajtják mind a mai napig és a világ végezetéig.